

EETTISEN ARVIOINNIN TYÖKALUPAKKI

Tämä työkalupakki on suunniteltu osana [FERMI](#) (Fake nEws Risk Mltigator) [Project 101073980], Tämä työkalupakki on suunniteltu osana FERMI-hanketta (Fake nEws Risk Mltigator) [#101073980], joka on Horisontti Eurooppa -hanke, jossa tutkitaan disinformaation ja valeutisten perimmäisiä syitä, leviämistä ja vaikutuksia ja pyritään torjumaan niitä. Tämän työkalupakin tarkoituksena on tukea FERMI-konsortion jäseniä eettisen arvioinnin suorittamisessa. Eettisten sääntöjen noudattaminen on edellytys kaikille EU-rahoitteisille hankkeille. Koska eettiset kysymykset voivat tulla esiin missä tahansa tutkimusprosessin vaiheessa, on erittäin tärkeää olla tietoinen ja asianmukaisesti varustautunut ymmärtämään ja tunnistamaan eettiset kysymykset ja viestimään niistä asianmukaisesti.

Tässä asiakirjassa esitetään joitakin perusvaiheita, joiden avulla lukija voi tehdä eettisen itsetarkastuksen eli arvioida hankkeeseen liittyviä toimia eettiseltä kannalta, ja siinä annetaan ohjeita sen varmistamiseksi, että FERMI-hankkeessa noudatetaan korkeimpia eettisiä normeja. Koska eettiset näkökohdat eivät ole staattisia, eli ne eivät pääty hakemuksen jättämiseen, tämän asiakirjan tavoitteena on auttaa tunnistamaan tutkimustoiminnan mahdolliset eettiset kysymykset ja varmistaa Euroopan komission ohjeiden noudattaminen koko hankkeen elinkaaren ajan eli hakemuksen jättämisestä hankkeen toteuttamiseen ja päättämiseen.

PARTNERS

VAIHE 1: EETTISTEN PUITTEIDEN YMMÄRTÄMINEN

Tämän työkalupakin alkuvaiheessa sinua kehoitetaan lukemaan aluksi joitakin tärkeitä asiakirjoja eettisten puitteiden ymmärtämiseksi. Ensimmäisessä vaiheessa lukijoita ohjataan tutustumaan keskeisiin asiakirjoihin ja periaatteisiin, jotka tukevat eettistä menettelyä ja jotka ovat merkityksellisiä hankkeen soveltamisalan kannalta. Ymmärtämällä nämä asiakirjat lukijat saavat valmiudet mukautua oikeudellisiin vaatimuksiin ja navigoida hankkeen monimutkaisissa eettisissä maisemissa ja pyrkiä varmistamaan hyvän tieteellisen käytännön korkeimpien standardien noudattaminen.

KESKEISTEN ASIAKIRJOJEN TARKASTELU

- [ASETUS 2021/695](#)

"Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2021/695, annettu 28. päivänä huhtikuuta 2021"¹ on kriittinen asiakirja, sillä siinä vahvistetaan perustavanlaatuinen oikeudellinen ja eettinen kehys, jolla perustetaan Horisontti Eurooppa eli Euroopan unionin tutkimuksen ja innovoinnin lippulaivaohjelma, joka kattaa vuodet 2021-2027. Asetuksessa hahmotellaan ohjelman tavoitteet, mukaan lukien strategiset painopisteet, talousarvio, rahoituksen tukikelpoisuus ja eettiset säännöt osallistumisesta ja levittämistä varten, sekä hahmotellaan ohjelman täytäntöönpanorakenne.

Tässä yhteydessä 18 ja 19 artiklat ovat erityisen tärkeitä.

! 18 artiklassa² "Tukikelpoiset toimet ja eettiset periaatteet" korostetaan tukikelpoisia tutkimustoimia ja sitä, että kaikissa Horisontti Eurooppa -puiteohjelman puitteissa toteutettavissa toimissa on noudatettava asiaankuuluvia eettisiä periaatteita ja sovellettava EU:n, kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntöä.

! 19 artiklassa³ "Etiikka" esitetään eettiset puitteet ja toimiennoudattamiseen liittyvät vaatimukset. Täältä löydät keskeistä tietoa a) eettisten sääntöjen ja lakien noudattamisesta, b) eettisen itsearvioinnin suorittamisesta, c) eettisen seulonnan ja arvioinnin prosesseista, d) hyväksymis- ja dokumentointiprosesseista, e) eettisten tarkastusten toteuttamisesta ja f) sääntöjen noudattamatta jättämisen seurauksista.

¹ Regulation (EU) 2021/695 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation, laying down its rules for participation and dissemination, and repealing Regulations (EU) No 1290/2013 and (EU) No 1291/2013. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0695>

² Idem, Article 18, p. 29

³ Idem, Article 19, p. 29-30

- HYVÄÄ TIETEELLISTÄ KÄYNTÄNTÖÄ KOSKEVAT EUROOPPALAISET TOIMINTASÄÄNNÖT

The "**European Code of Conduct for Research Integrity**"⁴ Hyvää tieteellistä käytäntöä koskevat eurooppalaiset toimintasäännöt muodostavat itsesääntelykehyyksen, jota voidaan soveltaa tutkimukseen kaikilla tieteenaloilla, ja komissio on tunnustanut sen vertailuasiakirjaksi. Säännöissä on periaatteita ja ohjeita siitä, miten hyvää tieteellistä käytäntöä ylläpidetään kaikilla tieteellisillä ja akateemisilla aloilla. Siinä korostetaan luotettavuuden, rehellisyyden, kunnioituksen ja vastuullisuuden merkitystä tutkimuskäytännöissä.

- EETTISEN ITSEARVIOINNIN SUORITTAMINEN

Asiakirja "**How to Complete your Ethics Self-Assessment**"⁵ on Euroopan komission laatima kattava opas, jonka tarkoituksena on auttaa EU-rahoitteisten hankkeiden hakijoita ja edunsaajia varmistamaan, että heidän hakemuksissaan noudatetaan eettisiä periaatteita. Jos on tarpeen tehdä "eettinen itsearviointi" (FERMI-hankkeessa tämä oli tarpeen), se on olennainen osa hakemusten arviointiprosessia. Itsearviointi on tutkijoiden suorittama valmisteluvaihe, jota käytetään Euroopan komission suorittamassa laajemmassa arvioinnissa, jonka nimi on "Ethics Appraisal Procedure".

Tämän asiakirjan tavoitteena on auttaa tunnistamaan ja käsittelemään hankkeisiin mahdollisesti liittyviä eettisiä kysymyksiä, tehostaa valintaprosessia ja edistää hankkeiden vastuullista toteuttamista. Tässä asiakirjassa on myös Euroopan komission "Ethics Issues Table" (eettisiä kysymyksiä koskeva taulukko), joka sisältää ohjeita tutkijoille/hakijoille hanke-hakemusten valmistelun aikana. Taulukko auttaa tunnistamaan mahdolliset eettiset kysymykset, joita voi syntyä vastaavista tutkimustoimista. Eettiset aiheet on lueteltu alla, FERMI:n asiayhteys vaatii erityistä huomiota, koska se risteää useiden aiheiden kanssa (esim. tekoäly, ihmiset, henkilötiedot).

Ihmisen alkion kantasolut (hESC) ja ihmisalkio (hE)	EU:n ulkopuoliset maat
Ihmiset	Ympäristö, terveys ja turvallisuus
Ihmisen solut tai kudokset	Tekoäly (AI)
Henkilötiedot	Muut eettiset kysymykset
Eläimet	Monialainen kysymys: tulosten mahdollinen väärinkäyttö

⁴ ALLEA (2023) The European Code of Conduct for Research Integrity – Revised Edition 2023.

Berlin. DOI 10.26356/ECOC. Available at: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/european-code-of-conduct-for-research-integrity_horizon_en.pdf

⁵ European Commission (2021). How to Complete Your Ethics Self-Assessment, Version 2.0. European Commission. Published on 13 July 2021. Available at: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/common/guidance/how-to-complete-your-ethics-self-assessment_en.pdf

- EUROOPPALAINEN TUTKIMUSETIIKANOPPIKIRJA

"**The European Textbook on Ethics in Research**"⁶ on Euroopan komission tuottama opetusmateriaali, jonka tarkoituksena on tukea tutkimusetiikkaa koskevaa koulutusta. Oppaassa käsitellään keskeisiä tutkimuseetiikkaan liittyviä kysymyksiä, kuten suostumusta, haavoittuvien koehenkilöiden kohtelua, yksityisyyden suojaa, haittojen ja hyötyjen tasapainottamista ja oikeudenmukaisuutta tutkimuksessa.

- ETIIKKA JA TIETOSUOJA

Asiakirja "**Ethics and Data Protection**"⁷ on Euroopan komission opas, jossa korostetaan etiikan ja tietosuojan yhtymäkohtia EU:n tutkimuksessa. Sieltä löydät kriittistä tietoa esimerkiksi yleisen tietosuojasetuksen (GDPR) noudattamisesta ja henkilötietojen eettisestä käsittelystä tutkimustoiminnassa sekä eettisistä ja oikeudellisista tiedonhallintamalleista, mukaan lukien keskustelut kaksikäyttötuotteita sisältävän tutkimuksen eettisistä vaikutuksista, tutkimustulosten mahdollisesta väärinkäytöstä ja muista asiaan liittyvistä kysymyksistä, jotka ovat erityisen tärkeitä FERMI-tapauksissa.

- FERMI-RAPORTIT JA EETTISIÄ MENETTELYJÄ KOSKEVA SISÄINEN PROTOKOLLA

FERMI:n puitteissa laaditut keskeiset asiakirjat, jotka ovat erityisen tärkeitä eettisten puitteiden kannalta, ovat seuraavat::

- ✓ "**D1.4 FERMI Data Management Plan**" joka sisältää eettisiä menettelyjä koskevan sisäisen protokollan. Protokollassa esitetään tärkeimmät eettiset vaatimukset ja periaatteet, joita on noudatettava hankkeen toteuttamisen aikana. Sen päätarkoituksena on varmistaa, että tutkimukseen osallistujien oikeuksia ja vapauksia kunnioitetaan koko tutkimuksen ajan,
- ✓ "**D7.1 H - Requirement No. 1**", " on ensimmäinen eettinen osa, joka koskee ihmisten osallistumista FERMI-hankkeen tutkimustoimintaan,
- ✓ "**D7.2 POPD - Requirement No. 2**", on toinen eettinen osa, joka koskee henkilötietojen käsittelyä ja,
- ✓ "**D7.3 AI - Requirement No. 3**" joka on kolmas eettinen osa ja koskee tekoälyn roolia FERMI-hankkeessa.

⁶ European Commission, Directorate-General for Research and Innovation (2010), European textbook on ethics in research, Publications Office. Available at: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/51536>

⁷ European Commission (2021). Ethics and Data Protection. Brussels: European Commission. Available at:

https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/ethics-and-data-protection_he_en.pdf

EETTISET PERIAATTEET JA VAATIMUKSET

Näiden keskeisten asiakirjojen tarkastelussa on erityisen tärkeää ymmärtää ja hyödyntää keskeisiä eettisiä periaatteita ja vaatimuksia. Periaatteet toimivat eettisen tutkimustyön perustana, ja ne ohjaavat tutkijoita tekemään päätöksiä, joilla ylläpidetään tehdyn työn hyvää tieteellistä käytäntöä ja sosiaalista vastuuta. Hyvää tieteellistä käytäntöä koskevissa eurooppalaisissa toimintasäännöissä (European Code of Conduct for Research Integrity) analysoidut neljä keskeistä eettistä periaatetta ovat seuraavat: luotettavuus, rehellisyys, kunnioitus ja vastuullisuus. Eettiset periaatteet ovat perusta, mutta eettiset vaatimukset muuttavat eettiset periaatteet toimiviksi ohjeiksi, jotka voivat antaa selkeät odotukset käyttäytymiselle. Erityisesti FERMI-tapauksia koskevia analyysejä on esitetty luvussa 3.2 "Mitkä ovat tärkeimmät eettiset vaatimukset, joita on noudatettava tutkimusta tehtäessä?" asiakirjassa "D1.4 –FERMI Data Management Plan".

LAINSÄÄDÄNNÖN NOUDATTAMINEN

Nämä keskeiset asiakirjat auttavat sinua ymmärtämään EU:n oikeudellista kehystä, muun muassa perusoikeuksia, tietosuojaa ja sisällön maltillista käsittelyä, kun niitä sovelletaan tutkimukseesi. Koska FERMI-hankkeessa pyritään kehittämään tekoälytyökalu disinformaation ja vale uutisten (D&FN) tunnistamiseksi, perimmäisenä tarkoituksena on etsiä yhtenäinen EU:n menetelmä tällaisista lähteistä eli D&FN:stä aiheutuvien riskien arvioimiseksi. Yksi tärkeimmistä huolenaiheista sen tavoitteiden saavuttamiseksi on suojella jatkuvasti perusoikeuksia ja -vapauksia, joihin vale uutisten leviämisen torjuntatoimenpiteiden täytäntöönpano voi vaikuttaa. Samalla on tärkeää noudattaa EU:n tietosuojakehystä, erityisesti yleistä tietosuoja-asetusta. Lisäksi lainvalvontadirektiivi on olennainen hankkeen lainvalvontaan liittyvien näkökohtien kannalta. FERMI-tutkijoiden on myös erityisesti otettava huomioon verkkosisällön moderointia koskevat EU:n säädökset, kuten verkkoterrorismia koskeva asetus ja digitaalisia palveluja koskeva laki.

VAIHE 2: MAHDOLLISTEN EETTISTEN KYSYMYSTEN TUNNISTAMINEN

Kun suunnittelet ja toteutat tutkimustoimia, tutustu vaiheessa 1 lueteltuihin asiakirjoihin. Käytä komission eettisiä kysymyksiä koskevaa taulukkoa: Tämä työkalu auttaa tunnistamaan yleisimmät eettiset kysymykset, jotka liittyvät muun muassa ihmisosallistujiin, henkilötietoihin, tekoälyyn, turvallisuuteen ja ympäristövaikutuksiin. Pohdi samanaikaisesti hankkeen kontekstia, kun pohdit tutkimustoimintojasi, tavoitteitasi ja tuotoksiasi, asiaankuuluvia menetelmiä ja tietojenkäsittelyprosesseja yksilöllisten eettisten ongelmien tunnistamiseksi. FERMI-kontekstin osalta näihin kuuluvat kaikki sisäiset asiakirjat, jotka on lueteltu kohdassa "FERMI Deliverables & Internal Protocol on Ethical Procedures".

VAIHE 3: TÄYTÄ EETTINEN ARVIOINTI

Käytä alla olevaa mallia "Ethics Assessment Template" (Eettisen arvioinnin malli) kirjataksesi tutkimustoimintasi, mahdolliset eettiset kysymykset, lieventämisstrategian sekä tarkistus- ja seurantamenettelyt. Dokumentoi eettisten huolenaiheiden luonne, miten ne koskevat tutkimustoimintaasi ja toimet, joita aiot toteuttaa riskin lieventämiseksi. Tee yhteistyötä projektiryhmäsi kanssa tarkastellaksesi ja tarkentaaksesi sitä, sillä tässä vaiheessa voi paljastua huomiotta jätettyjä eettisiä näkökohtia.

VAIHE 4: JATKUVA SEURANTA JA PÄIVITTÄMINEN

Eettisten sääntöjen noudattaminen on jatkuva prosessi, ja sinun on säännöllisesti tarkistettava ja päivitettävä eettistä arviointia, jotta se heijastaa tutkimustoiminnassasi tapahtuneita muutoksia tai jäljittää esiin nousevia eettisiä huolenaiheita. Ota tarvittaessa yhteyttä FERMI:n eettisiin ja oikeudellisiin kumppaneihin, mukaan lukien eettinen neuvoa-antava lautakunta, josta saat neuvoja ja palautetta eettisistä huolenaiheista/asioista.

EETTISEN ARVIOINNIN MALLI

Tutkimustoiminnan yleiskatsaus	<i>Kuvaile suunniteltu tutkimustoiminta, mukaan lukien sen tarkoitus ja tuotos, menetelmät ja välineet, käyttäen perustana sitä, miten se on kuvattu avustussopimuksessa.</i>
Havaitut mahdolliset eettiset kysymykset	<i>Kuvaile kaikki mahdolliset eettiset kysymykset, jotka saattavat nousta esiin suunnitellun tutkimus- tai hanketoiminnan tuloksena, ja tutustu tässä lueteltuihin keskeisiin asiakirjoihin ja muihin asiaankuuluviin asiakirjoihin/lähteisiin.</i>
Lieventämistoimenpiteet	<i>Kuvaile lieventämisstrategia tutustumalla tässä lueteltuihin keskeisiin asiakirjoihin ja muihin asiaankuuluviin asiakirjoihin/lähteisiin. Varmista, että eettiset periaatteet on otettu huomioon ja eettisiä vaatimuksia noudatetaan.</i>
Tarkistaminen ja seuranta	<i>Tarkista ja päivitä asiaankuuluvien hankekumppaneiden, erityisesti eettisten ja oikeudellisten kumppaneiden palautteen mukaan tarvittaessa. Hahmottelesuunnitelma jatkuvaa seurantaa varten, kuten hankeasiakirjoissa on kuvattu, ja jos sitä ei ole saatavilla ja/tai sitä ei ole päivitetty, muuta sitä vastaavasti.</i>
Lisähuomautukset	

CLOSING NOTES

Tämän asiakirjan on laatinut [Convergence](#) , joka on FERMI-hankkeen sosiaalitieteiden ja humanististen tieteiden (SSH) partneri ja "Koulutustoiminta kaikille: ymmärryksen ja digitaalisen luottamuksen lisääminen" -taskin vastuullinen johtaja. Se on osa koulutuspakettien aineistoa, joka täydentää hankkeen aikana toteutettuja koulutustoimia. Tämä työkalupakki on laadittu sen jälkeen, kun FERMI-konsortion jäsenille järjestettiin Brysselissä 21.3.2024 sisäinen työpaja oikeudellisista ja eettisistä vaatimuksista. Työpajaa esitteli FERMI:n eettinen partneri, Vrije Universiteit Brussel (VUB), ja erityisesti Dimitra Markopoulou⁸.

Työpajassa esitetyt tiedot johdettiin pääasiassa D1.4:stä (FERMI Data Management Plan) ja erityisesti FERMI:n eettisten ja oikeudellisten partnereiden (VUB ja Katholieke Universiteit Leuven (KUL)) panosta koskevista osista. Convergence on muokannut tätä asiakirjan lopullista versiota a) työpajasta, b) vastaavista asiakirjoista ja c) asiaankuuluvasta sekundaarikirjallisuudesta (jonka laatua, pätevyyttä ja luotettavuutta on arvioitu kriittisesti) saatujen tietojen ja materiaalin perusteella. Vaikka tämä työkalupakki on laadittu FERMI-hankkeen yhteydessä, sitä voidaan käyttää oppaana myös muissa EU:n rahoittamissa T&I-hankkeissa edellyttäen, että lukija muokkaa tässä kuvattuja vaiheita huolellisesti vastaamaan kunkin hakemuksen ja hankkeen kontekstia.

⁸ Dimitra Markopoulou PhD, Research Group on Law, Science, Technology & Society (LSTS) Vrije Universiteit Brussel (VUB) | Faculty of Law and Criminology